

5. Скакун О. Ф. Общее сравнительное правоведение: основные типы (семьи) правовых систем мира: [учебник для студентов вузов] / О. Ф. Скакун. – К.: Ин Юре, 2008. – 840 с.
6. Ильин И. А. О сущности правосознания // И. А. Ильин / Сочинения: в 2 т. – М.: Медиум, 1993. – Т. 1. Философия права. – 510 с.

Лемищак Е. Правосознание и ресоциализация: взаимосвязь категорий. Статья посвящена анализу категорий «правосознание» и «ресоциализация», в частности, соотношению между ними. Вопросы правосознания касаются целый ряд монографий, кандидатских и докторских диссертаций, публикаций в периодических изданиях. Несколько иная ситуация сложилась по поводу исследования ресоциализации: за время независимости Украины было защищено около 40 докторских диссертаций, посвященных изучению отдельных составляющих уголовно-исполнительной политики, однако проблема ресоциализации еще требует всестороннего и обстоятельного исследования. Очевидной является связь между поведением человека и его внутренними установками, убеждениями, мотивами. Именно это обуславливает интерес изучения ресоциализации в связи с правосознанием. Исследуя вопрос о соотношении данных категорий, автор преследует цель изучить смысл понятий «ресоциализация» и «правосознание», определить структуру обеих категорий, выделить смежные функции, проанализировать аксиомы правосознания в их связи с проведением мер ресоциализации.

Ключевые слова: правосознание, ресоциализация, структура, функции, аксиомы правосознания.

Lemishchak K. Legal Justice and Resocialization: Correlation of Categories. The paper is devoted to the categories of justice and re-socialization analysis, particularly the correlation between them. The problem of «legal awareness» (or legal justice) has been a subject of numerous monographs, dissertations, publications in periodicals. There is another question dealing with the study of re-socialization: during the Ukrainian independence there were about 40 doctoral theses devoted to the study of some penal policy components, but the problem of re-socialization still requires detail research. The relationship between human behavior and its internal attitudes, beliefs, motives is obvious. It is the main point for the researching of re-socialization in connection with the sense of justice. The exploring of these categories demands the fulfillment of the following tasks: to define the categories of «re-socialization» and «sense of justice»; to determine the structure of both of them; to define related functions of re-socialization and sense of justice, to analyze the axioms of legal justice in their connection with re-socialization measures.

Key words: legal awareness, re-socialization, structure, functions, axioms of legal justice.

УДК 343.15:343.13

К. Олексюк

Особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування

У статті висвітлено проблеми практичної реалізації положень інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування. Обґрунтовано окремі пропозиції про внесення змін до Глави 26 Кримінального процесуального кодексу України щодо законодавчого регулювання змісту і форми скарги на рішення, дію чи бездіяльність прокурора під час досудового розслідування. Проаналізовано підстави щодо вдосконалення процедури оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування.

Ключові слова: оскарження рішень, дій та бездіяльності, прокурор, досудове розслідування, кримінальне провадження, права та свободи людини.

Постановка наукової проблеми та її значення. Кожна держава зобов'язана забезпечити будь-якій особі, яка перебуває у межах її території та під її юрисдикцією, ефективний засіб правового захисту у разі порушення її прав та свобод відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

Конституція України, а саме стаття 55 встановлює право людини і громадянина на судовий захист, що виявляється у гарантуванні кожному права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, зокрема прокурора. Право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності прокурора є однією із загальних засад кримінального провадження[3, с.300].

Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування законодавцем виділено в окремий інститут кримінально – процесуального права, який спрямований на забезпечення законності під час кримінального провадження та поновлення порушених прав людини і громадянина.

Новий Кримінальний процесуальний кодекс України, у якому запроваджено низку новел, передбачив чимало проблемних питань, що потребують свого вирішення, важливих як для теорії кримінального процесуального права, так і для правозастосовної практики.

Багато із запропонованих у КПК України норм на сьогодні ще не отримали практичного напрацювання. Саме тому, на даний час актуальним для обговорення є окремі процесуальні положення (в межах порушеної тематики дослідження), які в подальшому створять необхідне підґрунтя для практичного застосування кримінально – правових норм.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання, що стосуються інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування неодноразово привертало свою увагу вчених – процесуалістів, зокрема М. В. Руденко, М. С. Строгович, Л. О. Богословська, І. Л. Петрухін, О. Г. Шило, В. М. Савицький та ін.

Проте, досить тривалий час питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування не було законодавчо врегульовано, у колі вчених висловлювались різні погляди. Так науковці – практики, як О. Г. Яновська, Л. Д. Удалова, О. Г. Шило вважають, що інститут оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора є дієвим механізмом для більш ефективного виконання ними своїх професійних обов'язків з одного боку, та правовим засобом для захисту та відновлення прав і свобод учасників кримінального провадження з іншої сторони. Але питання підстав, процедури та наслідків оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під досудового розслідування є досить дискусійним та потребує подальшого дослідження.

Мета і завдання статті. Метою статті є виявлення та аналіз проблемних питань щодо інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під досудового розслідування.

Серед основних завдань ми виділяємо:

- визначення та характеристика предмету, підстав та правових наслідків оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування;
- проаналізувати ефективність та дієвість інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування під час правозастосовної діяльності;
- запропонувати шляхи удосконалення інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дії прокурора, його відмова від вчинення певних процесуальних рішень та дій, відмова в задоволенні заяви чи скарги можуть бути підставою для їх оскарження особами, які беруть участь у кримінальному провадженні або відповідно до закону залучені до проведення певних процесуальних дій. Тому, при здійсненні своїх повноважень прокурор повинен не допускати у своїй діяльності порушення прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб та забезпечити дотримання слідчим у процесі розслідування вимог законодавства України.

Ефективність досудового розслідування має тісний зв'язок із інститутом оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування. Тому, варто з'ясувати, що належить до предмету оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування.

Необхідно зазначити, що особам дозволено оскаржувати під час досудового розслідування лише окремі рішення, дії чи бездіяльність прокуратури [4, с.10]. Так, статтею 303 КПК України передбачений вичерпний перелік рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, а саме:

- бездіяльність прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповноті тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна
- Бездіяльність прокурора у нездійсненні інших процесуальних дій, крім вищенаведеної бездіяльності та бездіяльності, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення

про кримінальне правопорушення, суб'єктами оскарження якої згідно з теперішнім змістом закону можуть бути лише особи, які подали заяву чи повідомили про кримінальне правопорушення (п.1ч.1ст.303КПК). Цей предмет оскарження, на нашу думку, охоплює необмежене коло випадків, а саме: коли процесуальний закон прямо зобов'язує слідчого, прокурора здійснити певну процесуальну дію чи прийняти процесуальне рішення, або здійснення процесуальної дії чи прийняття процесуального рішення вимагає конкретна процесуальна ситуація, що склалася у кримінальному провадженні, а слідчий, прокурор такої дії не виконує чи такого рішення не приймає. Для прикладу, предметом оскарження може бути відхилення слідчим, прокурором у визначений законом строк клопотання захисника про надання йому для ознайомлення матеріалів досудового розслідування до його завершення (ст.ст. 220, 221 КПК);

– рішення прокурора про зупинення досудового розслідування – потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (охоплює не лише рішення з усіх передбачених в законі підстав зупинення досудового розслідування, а й порядок його зупинення (ст. 280 КПК), коли з позицій захисту сам порядок зупинення шкодить або може зашкодити правам, свободам та законним інтересам підозрюваного у майбутньому. Так, у кримінальному провадженні, у якому є два або декілька підозрюваних, а підстави зупинення стосуються не всіх, у постанові прокурора про виділення досудового розслідування і зупинення його стосовно окремих підозрюваних, захисник може обґрунтовано передбачити загрозу негативного преюдиціального впливу у продовжуваному розслідуванням кримінальному провадженні щодо прокурорських рішень у формі, наприклад, клопотань до суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності, чи судових рішень у формі, наприклад, вироків про затвердження угод про примирення або про визнання винуватості свого підзахисного, а тому оскаржити до слідчого судді постанову саме щодо порядку зупинення в частині виділення досудового розслідування);

– рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. З-поміж рішень прокурора про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстав, передбачених ч. 1 ст. 284 КПК, з огляду на виконувану захисником функцію, предметом оскарження можуть бути лише ті, які прямо чи опосередковано можуть негативно вплинути на права та законні інтереси саме підозрюваного.

– рішення прокурора про відмову у визнанні потерпілим - особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою;

– рішення, дії чи бездіяльність прокурора при застосуванні заходів безпеки - особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом (в цьому випадку необхідно керуватися положеннями Закону України від 23 грудня 1993 р. «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», у яких визначені особи, зокрема підозрюваний, захисник, члени їхніх сімей і близькі родичі, що мають право на забезпечення безпеки в кримінальному провадженні, їхні права та обов'язки, органи, а в їх числі слідчі і прокурори, які забезпечують безпеку, заходи забезпечення безпеки, підстави, умови та порядок їх застосування тощо (ст.ст. 2, 3, 5, 6, 7 Закону та ін.). Бездіяльність прокурора в ході досудового розслідування у формі невиконання дій із забезпечення безпеки підозрюваного, захисника, а також членів їх сімей і близьких родичів, за наявності для цього підстав, вчинення ними дій чи прийняття рішень із забезпечення безпеки, які не відповідають вимогам вказаного закону, і є підставами для оскарження слідчому судді);

– рішення прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій – особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником ;

– рішення прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК України, – підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником [1].

Скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді відповідно до статей 314-316 КПК України.

Практичне застосування пункту 1 ч.1 ст.303 КПК України в частині «інші дії» свідчить про необхідність законодавчого його врегулювання, бо на наш погляд це призводить до неоднозначного розуміння як суб'єкта, так і об'єкта оскарження.

Варто також звернути увагу на те, що у чинному кримінальному процесуальному кодексі України відсутнім є визначення поняття «процесуальні дії», а тому постає проблема: якими критеріями повинен керуватися суб'єкт звернення при визначенні об'єкта оскарження з урахуванням поняття «процесуальні дії».

Окрім того, до «процесуальних дій» не входять гласні та негласні слідчі дії, тому, що питання законності прийнятого прокурором рішення відносно слідчих дій виділено в окремий предмет оскарження.

Відповідно до статті 304 Кримінального процесуального кодексу України скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора можуть бути подані особою протягом 10 днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності. Якщо рішення слідчого чи прокурора оформлюється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії.

Закон містить і правові підстави для неприйняття в провадження та повернення скарги, у разі, якщо: скаргу подала особа, яка не має права подавати скаргу; скарга не підлягає розгляду в суді; скарга подана після закінчення строку, передбаченого частиною першою статті 304 КПК України, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або слідчий суддя за заявою особи не знайде підстав для його поновлення.

Копія ухвали про повернення скарги невідкладно надсилається особі, яка її подала, разом із усіма доданими до неї матеріалами. Слідчий суддя, суд відмовляє у відкритті провадження лише у разі, якщо скарга подана на рішення, дію чи бездіяльність прокурора, що не підлягає оскарженню.

Копія ухвали про відмову у відкритті провадження невідкладно надсилається особі, яка подала скаргу, разом із скаргою та усіма доданими до неї матеріалами. Ухвала про повернення скарги або відмову у відкритті провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку. Повернення скарги не позбавляє права повторного звернення до слідчого судді, суду в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

З огляду на вище сказане, суттєвим недоліком інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора є відсутність законодавчого закріплення вимог до форми та змісту скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора під час досудового розслідування. Зазначене вище, на наш погляд, негативно відбивається як на скаржниках, так і на учасниках процесу, оскільки суб'єкти у скарзі не чітко формулюють яке рішення, дія чи бездіяльність оскаржується та не надають копії зазначених рішень. Як наслідок, це призводить до відмови у відкритті провадження щодо розгляду скарги [2, с.250].

Ряд науковців дотримуються думки, що зміст скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора під час досудового розслідування має включати три складові: вступна частина (зазначається місцезнаходження суду, до якого подається зазначена скарга; інформація про скаржника та органу, дії, рішення чи бездіяльність якого оскаржується); мотивувальна (виклад рішення, дій чи бездіяльності, що оскаржується з посиланням на докази із зазначенням норми закону, що регулює відповідні суспільні відносини) та резолютивна (формулювання вимоги щодо скасування рішення прокурора). У разі закріплення змісту та форми скарги постає питання на законодавчому рівні закріпити відповідальність скаржника у разі недотримання вимог щодо форми та змісту поданої ним скарги.

У статті 305 Кримінального процесуального кодексу закріплені правові наслідки подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора під час досудового розслідування. Подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора під час досудового розслідування не зупиняє виконання рішення чи дію прокурора.

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318-380 КПК України.

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування розглядаються не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються не пізніше п'яти днів з моменту надходження скарги.

Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги. Однак на практиці трапляються випадки, коли особа, яка подала скаргу просить її розглядати без її участі; не з'являється у судові засідання та не інформує про причини своєї неявки. Але, суди в Україні не наділені правом вживати заходи примусу

у вигляді приводу для забезпечення участі заявника в судовому засіданні. Проте, це є порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод, у яком зазначено, що принцип рівності сторін передбачає надання кожній зі сторін розумної можливості відстоювати свою позицію у справі в умовах, які не ставлять її в істотно менш сприятливе становище порівняно з опонентом.

За результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора виноситься ухвала згідно з КПК України.

Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування може бути про:

- 1) скасування рішення прокурора;
- 2) зобов'язання припинити дію;
- 3) зобов'язання вчинити певну дію;
- 4) відмову у задоволенні скарги [1].

Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження.

Проте, це є порушенням принципу рівності сторін, оскільки сторона обвинувачення позбавлена можливості оскаржити ухвалу слідчого судді про скасування постанови про закриття кримінального провадження.

Припис процесуального закону про те, що скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження в суді згідно з правилами ст.ст. 314—316 КПК (ч. 2ст. 303 КПК), з урахуванням усього вищенаведеного слід розуміти так, що захисник зобов'язаний оскаржувати усі без винятку незаконні, на його погляд, рішення, дії чи бездіяльність прокурора, а предметом розгляду під час підготовчого провадження залишати тільки ті, які на даному етапі кримінального провадження не втратили актуальності.

Таке оскарження, до речі, є однією з необхідних вимог при зверненні до Європейського суду з прав людини – «використання усіх національних засобів захисту».

Тому, для забезпечення невідкладного судового захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, яка є учасником кримінального провадження та справедливого правосуддя було запроваджено інститут оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проаналізувавши інститут кримінально-процесуального права «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування» варто наголосити на необхідності внесення змін у главу 26 КПК України для ефективного розслідування злочинів, зменшення випадків зловживання правом на оскарження.

Конфлікти, що виникають в сфері людської діяльності і пошуки виходу із таких ситуацій, прагнення будь-якими правовими методами та засобами врегулювати суперечку мирним шляхом заохочується державою, забезпечується встановленням доступних, простих процедур у кримінальному провадженні. З нашого огляду, у цьому й полягає аксіологічне значення інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів, які ведуть досудове кримінальне провадження.

Можливість звернення за судовим захистом є гарантією забезпечення доступності правосуддя на досудовій стадії. Відповідно, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності як засада кримінального провадження, передбачена п. 17 ч. 1 ст. 7 КПК України має особливе значення для вирішення завдань кримінального судочинства в цілому.

Джерела та література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Голос України. – 2012 – № № 90-91
2. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006-2011 роки). Частина 1. Загальні положення і досудове провадження : монографія / Л. М. Лобойко. – К. : Істина, 2012. – 288 с.
3. Кримінальний процес: підручник/ В. В.Коваленко, Л. Д.Удалова, Д. П. Письменний [та ін.] – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.
4. Яновська О. Г. Інститут оскарження на стадії досудового розслідування / О. Г.Яновська // Адвокат. – 2013. – №1 (148). – С.10-13.

5. Шаренко С. Л. Проблемні питання розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора / С. Л. Шаренко // Часопис цивільного та кримінального судочинства. – 2013. – №5(14). – С. 44-50.
6. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц. – Х.:Право, 2013. –824 с.
7. Попелюшко В. О. Оскарження захисником рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора / В. О. Попелюшко // Адвокат. – 2012. – №10(145). – С.12-15.

Олексюк К. Особенности обжалования решений, действий или бездействия прокурора во время досудебного расследования. В статье отражены проблемы практической реализации положений института обжалования решений, действий или бездействия прокурора во время досудебного расследования. Изучение уголовно-процессуального института обжалования решений, действий или бездействия прокурора в ходе предварительного следствия выделил такие проблемы, как отсутствие законодательных определений уголовно-процессуальных понятий, а также требования к форме и содержанию жалобы на решения, действия или бездействие прокурора в ходе предварительного следствия. Аргументировано отдельные предложения о внесении изменений в главу 26 Уголовного процессуального кодекса Украины относительно законодательного регулирования содержания и формы жалобы на решение, действие или бездействие прокурора в ходе досудебного расследования. Проанализирована возможность совершенствования оснований, процедуры и правовых последствий обжалования решений, действий или бездействия прокурора во время досудебного расследования.

Ключевые слова: обжалования решений, действий и бездействия, прокурор, досудебное расследование, уголовное производство, права и свободы человека, жалоба.

Oleksyuk K. Features of Appeal against Decisions, Actions or Omissions of Prosecutor during Pretrial Investigation. The article deals with the problem of the practical implementation of the provisions of the Institute of appeal against decisions, actions or inaction of the prosecutor during the preliminary investigation. The study of criminal procedure institute appeal against decisions, actions or inaction of the prosecutor during the preliminary investigation singled out problems such as lack of legislative consolidation definitions of the concepts of «other activities» and «proceedings» as well as requirements for the form and content of complaints against decisions, actions or omissions prosecutor during the preliminary investigation. Some proposals on amendments to Chapter 26 of the Criminal Procedural Code of Ukraine on legal regulation of content and form of appeal against a decision, act or omission of the public prosecutor during the preliminary investigation are proved. The reasons for improving the procedure of appeal against decisions, actions or omissions of the prosecutor during the preliminary investigation are analyzed.

Key words: appealing against decisions, actions or omissions, the prosecutor, pretrial investigation, criminal proceeding, the rights and freedoms of human, complaint.